

Socijalizacija.

Ovu je raspravu napisao H. Pesch za »Život«. On je poznati nacionalni ekonom. Njegova su glavna djela: »Soziale Befähigung der Kirche«, »Liberalismus, Sozialismus u. christliche Gesellschaftsordnung«, te veliko djelo »Lehrbuch der Nationalökonomie« (Prvi svezak objelodanjen g. 1905., a sada u tisku četvrti svezak). Ovaj se učeni strukovnjak rodi g. 1854. u Kölnu; g. 1872—75 je učio pravo u Bonnu, g. 1901—03. nacionalnu ekonomiju u Berlinu kod Ad. Wagnera.

I. POJAM SOCIJALIZACIJE.

Socijalizovati znači doslovno: učiniti nešto društvenim. *Solidaristički sistem* socijalizacije ide za tim, da učini društvenim jedan narod spram drugoga, državljane spram državne zajednice, članove istog zvanja spram organizovanog staleža. Socijalizacija u našem smislu jest nastojanje, da se potpuno provede misao zajednice. Gledom na gospodarstveni život mora se čovjek smatrati kao socijalni individuum spram svog staleža kao i spram države. *Solidaristički sistem* odgovara posve duhu vremena, kad nastoji, da se drukčije uobliče društveni odnošaji, koji su dosad počivali samo na moći i posjedu. On gleda, da se također provede ideja rada i staleška zajednica. U ovom novom obliku gospodarstvenom ne daje se individuumu neograničena sloboda, kako je to u individualističkoj i slobodarskoj epohi. Ako želimo, da se više istaknu društveni interesi, onda svakako moramo dopustiti, da i državna vlast utječe na gospodarstveni život. Socijalna volja mora se pretpostaviti pojedinačnoj, općeniti interesi interesima pojedinaca. Ovo državno utjecanje može se ograničiti samo na nazor i ravnanje. Nego ono se može i više penjati sve do zamjene privatnog obrta javnim, t. j. do socijalizacije u užem značenju riječi.

U teoriji t. z. »znanstvenog socijalizma« socijalizacija znači nuždan razvoj iz stanja, u kojem se produktivna sredstva upotrebljavaju individualno (kao oruđe kod starog ručnog zanata), u stanje, gdje se produktivna sredstva mogu upotrebljavati samo »društveno«, t. j. u zajednici i uz suradnju od više ljudi. Evolucionistički put daljneg razvoja u socijalizaciji vodio bi preko produktivnog društva (Lassalle). Nego taj bi put bio dug i trnovit. Radi toga Marx je odabrao revolucionarni put proletarske diktature. Otimače će oplijeniti pobjedonosni proletarijat. *Socijalizacija u komunističkom smislu* posljedica je nužnog društvenog razvoja, ali ujedno također *svijesni i zahtijevani* preokret dosadašnjeg pravnog reda.

U bit ovakve socijalizacije spada¹⁾: 1. Ukinuće privatnog vlasništva gledom na produktivna sredstva; 2. uprava produktivnih sredstava i produkcije po društvene interese; 3. dioba produktivnog dohotka. Diobu obavlja društvo.

Pojam socijalizacije zna se često zamijeniti pojmom *sindikalizacije*. Nego sindikalizacija ne zabacuje privatnog vlasništva glede produktivnih sredstava, već samo meće na mjesto dosadanjeg vlasnika (poduzetnika) radnike, koji tehnički gospodare nad produktivnim sredstvima obrta. Prema tomu sindikalizacija nema bitnih elemenata socijalizacije niti u solidarističkom smislu.

Pojam socijalizacije širi je od pojma »podržavljenja«. Država nije jedini društveni organ, koji može preuzeti upravu produktivnih sredstava. No ipak podržavljenje ostaje barem jedan oblik socijalizacije. Osim toga pojam podržavljenja sadržaje dvije prve oznake socijalizacije, koje uključuje i Marxova socijalizacija: 1. Ukinuće privatnog vlasništva gledom na produktivna sredstva; 2. uprava produktivnih sredstava i produkcije po društvenim organima. Može se dogoditi, da državna uprava upotrebljava produktivna sredstva više za interese onih, što vladaju nego za interese društva. Nego to ne pripada po sebi pojmu podržavljenja. Treća pak bitna oznaka socijalizacije u socijalističkom smislu: dioba produktivnog dohotka po »društvu«, posve ispada kod podržavljenja. Međutim nama je dosta na ovom mjestu, da se podržavljenje podudara u prve dvije oznake sa socijalizacijom u socijalističkom smislu.

U Njemačkoj prije rata bjehu i pošte i telefoni državni monopol. I željeznice bile su skoro posve u državnim rukama. Osim toga pripadahu državi velika zemljišta i prostrane šume. Ta državna dobra bila su najvećim dijelom iznajmljena. Na taj način bolje se država okoristila nego kad bi sama upravljala tim dobrima. U šumarskom gospodarstvu država je natkrilila privatnike, ako se gleda na gospodarsko-tehnički odnošaj. Osim toga u državnim je rukama velik dio rudarstva. Neka se također pomisli na pojedinačne državne obrte, na industrialni obrt za opskrbu vojništva itd. S druge opet strane treba spomenuti gradske plinare i elektrane, gradska kupališta, električne tramvaje itd. Od davnine bavila se i općina u velikom opsegu šumskim obrtom.

Može se reći, da je u Njemačkoj javnost bila zadovoljna s ovim državnim gospodarstvom. Dapače se došlo do uvjerenja, da je javni obrt bolji od privatnog, ako se samo posao uredovno i po nacrtu vodi²⁾.

¹⁾ Alfred Ammon, Die Hauptprobleme der Sozialisierung (Wissenschaft u. Bildung 159) (1920) 6 slij.

²⁾ Cfr. P. Beusch, Staatsbetrieb oder Privatbetrieb (1919).

2. GRANICE SOCIJALIZACIJE.

Prema Sombartu najbolja je oznaka modernog obrta *racionalnost*. Richard Passow zove našu gospodarstvenu epohu *dobom velikih poduzeća*. Ako je dakle u nekim većim obrtima koncentracija uistinu tehnički racionalna, ako su nadalje poduzeća natkrilila individualnu upravu, ako privatno činovništvo vrši funkcije poduzetnikove, nije teško shvatiti, da u ovakim slučajevima može barem nastati pitanje, da li je ovdje javni obrt ne samo moguć, već i korisniji od privatnog.

Odluka u ovoj stvari ovisi o daljnjem pitanju, da li i u koliko se daje *principijelno* opravdati, pobljže označiti i ograničiti zamjena privatnog obrta javnim.

Do većih udruženja dolazi se naravskim putem kod onakvih poduzeća, koje nadmašuju sile pojedinaca ili manjih udruga. Stvar se u sebi ne mijenja, nazvala se ta viša udruženja »državom« ili »društvom«. Ciceron veli u spisu »De re publica«, da se svrha države ravna prema uzroku, radi kojeg je postala. Radi toga njezina su svrha kulturni zadaci, koji nadilaze sile pojedinaca, obitelji i manjih društava. To vrijedi u prvom redu za namiru gospodarstvenih potreba. U bitnosti ovo je zadatak *gradanske* sfere, zadatak je pojedinaca, obitelji, a *ne države* ili društva. Veća zajednica nastupa samo u odredbama, u upravi, gdje ne dostaju gradanske sile. Socijalizacija, podržavljenje, podruštvenje čitavog gospodarstvenog područja može se radi toga odobriti tek u *iznimnim slučajevima*, za koje govore osobiti razlozi³⁾. Najprije treba ispitati, da li je državni ili općinski monopol *tehnički, ekonomski, finansijski i socijalno* moguć i da li odgovara svrhi. Osim toga mora se dokazati, da je podržavljenje ili poopćenje nužno gledom na gospodarstveni zadatak, t. j. ako se inače ne namiri narodne potrebe ili ih dapače otežčava. Da podržavljenje ili socijalizacija znači samo po sebi u svim slučajevima *napredak*, ne mogu danas reći oni socijalisti, koji su se odrekli nauke o razvoju ekonomskog materijalizma. Dosljedno moraju i oni s nama za svaku socijalizaciju iznijeti najprije dokaz mogućnosti, nužde i shodnosti.

Takoder i ovdje zauzimamo sredinu između individualizma i socijalizma. Socijalistički zahtjev, da sav obrt ima pripadati zajednici, odbijamo kao jednostranu pretjeranost. Ne bi manje bilo jednostrano, kad bi se svaki društveni obrt u gospodarstvu nazvao neprikladnim i nezdrživim s gospodarstvenim napretkom.

³⁾ Cfr. Edwin Caspar u. H. Kranold, *Vollsocialisierung des Kohlenbergbaues?* (1921); R. Wissel, *Kritik u. Aufbau* (1921); P. Lesch, *Socialdemokratie u. Sozialisierung* (1921); A. Südekum, *Kapital u. Gewinnbeteiligung* (1921); H. Stroebel, *Sozialisierung, ihre Wege u. Ziele* (1921).

Naše je mišljenje, da treba za najbližu budućnost zagovarati *mješavinu* društvenog i privatnog obrta. Ta mješavina mogla bi biti i jača nego dosadanja, i to već obzirom na uređenje cijena i na finansijsko-gospodarstvene potrebe.

Uzmimo najprije *gospodarstvenu potrebu*. Što se nje tiče, društveni obrt, naročito državni, bio bi samo onda opravdan, kako je već rečeno, kad bi privatni obrt očito bio protivan općem boljku naroda ili kad bi se taj boljak bitno povećao društvenim obrtom. Velimo: *bitno*, da isključimo prenatlu socijalizaciju. Iz našeg se razlaganja također vidi, da je ovo podruštenje zadnje sredstvo, da se odstrane privatni neredi u gospodarstvu.

Prema tome država bi preuzela: a) *velike obrte*, koje trajno iskorišćuju sebični privatnici na štetu naroda ili je barem narod u pogibelji, da će mu se zacijelo nanijeti šteta. Ova pogibao velike štete, koja prijete općemu boljku, tim više opravdava socijalizaciju obrta, što su nužnija monopolna dobra ili što je preči monopolni rad. Ako se radi o dobrima i o poslovima, što nijesu baš tako nužni, konsumenti će moći zapriječiti previsoku cijenu što većim ograničenjem uporabe. Uopće pokazuje dosadanje iskustvo, da je javno mnijenje s nepouzdanjem gledalo privatni monopol u velikom obrtu. Ovamo osobito spadaju karteli i trustovi. Javnost je znala često tražiti, da privatni monopol pređe u ruke upravi, koja je podređena javnosti (država, grad ili privatnici u zajednici s državom). Za neke se prednosti javnog obrta činilo kanda još više opravdavaju ovu želju.

Javni obrt redovito raspolaže velikim kapitalom i aktuelnim i potencijalnim (kredit). Radi toga mu je barem lakše, da provede tehnički napredak. Privatni obrt ne može tako lako preuzeti na se veći riziko, barem ne onda, kad mu je kapital malen. Ako nadalje nestane konkurencija poradi privatnog monopola, onda ovaj sebično iskoristi konsumente. Naprotiv javni monopol ima neke prednosti, koje i konsumentima mogu koristiti baš time, što nema konkurenata. Gdje je samo jedan prodavalac, tamo se ne mame kupci. Otpadaju troškovi za velike reklame, a tim se i robi snizuje cijena. Nadalje lakše se dolazi do stalne cijene (usporedi željezničke tarife prije rata!). Osim toga može se javni obrt bolje prilagoditi potrebama, može predustriti krize ili ih ublažiti, može obrt ograničiti, i ako zadrži sve osoblje, može jedan dio produkta sačuvati za vrijeme veće potrebe itd. Ukratko, javni monopol koga obrta uništuje nedostatke slobodne konkurencije i neograničene borbe. Uopće govoreći, javni monopol može bolje osigurati i same radnike nego privatni monopol, koji pretežno gleda na rentabilitet. Baš radi toga ima javni obrt i u socijalnom pogledu velikih prednosti.

b) Čini se također, kao da nekoliko razloga govori za javni obrt, kada se radi o iskorišćenju *prirodnih sila i prirodnog blaga*. Ako je ovo već u privatnim rukama, onda će eksproprijacija biti

moгуća samo po načelima kolizije prava, t. j. u koliko se privatni obrt protivi općem boljku. U slučaju eksproprijacije morala bi se vlasnicima dati pravedna odšteta. Nego to ne će ići na laku ruku u svako vrijeme i u svakom obliku.

U pitanju socijalizacije treba također uzeti u obzir opasnost, kojoj se izvrgava javni obrt pri internacionalnim zapletajima. I ako s juridičkog gledišta daje veću sigurnost oblik mješovitog obrta u gospodarstvu, opet se čini, kanda javni obrt stoji na čvrstom tlu istom u pretpostavci sigurnog svjetskog mira.

Ako prirodno bogatstvo i prirodne sile, n. pr. izvori, vodopadi i slično, još nijesu u privatnim rukama, onda će svakako odgovarati pravom uvjerenju naroda, kad se ovo bogatstvo i ove sile smatraju javnim dobrom te se javnim obrtom upotrijebe na korist naroda. I ovdje se pretpostavlja, da je javni obrt i tehnički i ekonomski moguć te obećaje barem toliki uspjeh, koliki obećaje privatni obrt. Ceste i putevi, kanali i rijeke očito služe općim potrebama. A da se zadovolji ovim saobraćajnim potrebama, već iz samih tehničkih razloga ne će se to povjeriti privatnom poduzeću, nego javnom. Također i gledom na poštu privatni obrt zaostaje za javnim. Iskustvo je pokazalo, da su ljudi u Njemačkoj bili zadovoljni s predratnim podržavljenjem (gotovo općenitim) željeznica te da je jedva tko želio, da željeznička uprava opet dođe u privatne ruke. I u drugim je pogledima saobraćaj povoljno tlo za javni obrt.

3. SLABE STRANE JAVNOG OBRTA.

Uopće govoreći, kako smo vidjeli, javni obrt ima *bitno ograničena* područja, na kojima uz stalne pretpostavke pokazuje više prednosti nego privatni obrt i bolje zadovoljava općim potrebama.

Po običnom mišljenju *slabe strane* javnog obrta jesu: Individualni interes kod produkcije stupa posve u zaleđe, ili bolje da reknemo posve ga nestaje u javnom obrtu. Nestaje odgovornosti i rizika, tehnički se napredak otežuje, birokratizam dolazi da prouzrokuje štete i zanoveta.

Da je individualna korist od velikog značenja za gospodarstveni život kao i za čitav kulturni razvoj, to smo uvijek priznavali. Vlastita korist potiče na što veći rad, na intenzivnost u gospodarstvu, jača duh za izume, oživljuje tehnički napredak, povećaje kapital, a množenje kapitala koristi produkciji ili neposredno ili u obliku zajma. Gdje vlastita korist ostaje u pravim granicama, tamo je život u gospodarstvu bujniji, tamo se množe prilike za rad, dižu se plaće, povećaju se životne namirnice naroda. Jer je u privatnom obrtu otvoren put konkurenciji, naprežu se sve sile ne samo radi dobitka, već i od straha da se izbjegne gubitku. Poduzetnik gubi eventualno svoj imetak, radnik svoje mjesto, dosljedno izvor svoga dohotka. Napro-

tiv u javnom obrtu ne rade upravitelji na svoj račun. Dobitak ne pripada ni njima ni njihovim obiteljima. Nemaju dakle ovog psihološkog poticajala, pa makar oni u ostalom volili posao, kojim se bave, makar se odlikovali željom za radom, makar se ništa ne moglo prigovoriti njihovju poštenju i njihovoj vjernosti.

Ovdje se ne ćemo pobliže zadržavati s prividnom ili zbiljnom jednoličnošću u produkciji i namiri životnih potreba, što bi moglo biti združeno s proširenim javnim obrtom; ne ćemo spomenuti, kako tu individuum ne sudjeluje svojom osobnošću niti pazi na umjetnost (to se uostalom javlja i kod velikog privatnog obrta); ne ćemo govoriti o poteškoći, da se odštete eksproprioovani vlasnici dosadanih privatnih poduzeća; mimoilazimo nastranosti, koje nastaju kod opsežnog podržavljenja, jer ovo stvara mnogima državne »sine curae«: puštamo postrance i mogućnost zloporabe, na koje navode vladajuće stranke upravu javnog obrta; ne obaziremo se ni na uništenje ili umanjenje gospodarstveno samostalnih egzistencija. Glavna je stvar, da u javnom obrtu fali *vlastiti interes privatnog poduzetnika* i da taj nedostatak ne mogu nadoknaditi nikakva sredstva ni mjere.

Ovaj najvažniji prigovor vrijedi za *specijalnu produkciju*, u kojoj igra veliku ulogu domišljatost duha čovječjeg, za robu, koja nije uvijek jednako potrebna, za trgovinu na burzi, za vanjsku trgovinu itd. Za to javni obrt nije zgodan. Područje, na kojem on može s uspjehom raditi, jest *produkcija u velikoj množini*. U ovoj vrsti produkcije, u koliko se ona nalazi u rukama privatnih društava, akcioner zamjenjuje *samostalnog poduzetnika*.

Kada se ne treba previše prilagoditi potrebama i ukusu publike, ili kad potrebe i nijesu stalne, ali im se ipak može uvijek udovoljiti s onim, što se drži u pričuvu, onda ne će ni monopolni državni obrt imati velikog rizika u produkciji velike količine. Porez n. pr. na špirit prije će smanjiti produkciju, ako je u privatnim rukama nego ako se provede državni monopol špirita.

Uostalom treba imati pred očima, da javni obrt ne treba postavljati svog osoblja u doživotnu službu. On može postaviti svoje činovnike po privatnom ugovoru; može nadalje dopustiti da i upravitelji imaju interesa u dobitku na sličan način, kako to čine privatna društva. Njemu je lakše odrediti nagradu zaposlenom osoblju prema povišenju produkcije i umanjenju troškova, dok privatna društva daju nagrade za povišenje rentacije po visokim cijenama produkta. Javni obrt može se poslužiti najboljim metodama, da nagradi radnike te na taj način pobudi vlastiti interes i radnika i činovnika.

Ni *tehničkom napretku* ne nanosi podržavljenje nikakve bitne štete (isporedi n. pr. upravu njemačkih željeznica prije rata). Naprotiv, više se brige posvećuje tehničkom napretku u javnom obrtu nego u sindikatima, u koliko nagrade upravnog osoblja ovise o smanjenju troška i povišenju cijene produkata, jer je sindikatima uz visoku ci-

jenu malo stalo do tehničkih poboljšanja te znadu sa sobom vući mnogo tehničkog nazatka u obrtu. Osim toga može država oživjeti domišljatost čovječjeg duha unapređenjem tehničke izobrazbe kao i osobnim ngradama, što ih daje izumiteljima. Može također ustanoviti posebna mjesta za one, koji se bave izumima, kao što n. pr. i privatne tvornice postavljaju kemičare, da pokusima pronadu nove načine rada. Država može okupiti vještace, koji će bez predrasuda ispitati izume itd.

Mnogo je važno, da li će državi poći za rukom te nađe pravi oblik javnom obrtu, da li će produktivni i upravni aparat uistinu udesiti prema »trgovačkom uzoru«. Ako u tom ne uspije, imat ćemo birokratizam s njegovim tricama, s njegovom ljubavlju za nacрте, s njegovim naredbama i formulama, s njegovom poznatom bezobzirnošću spram publike.

Ratna udruženja nijesu u ovom pogledu pribavila mnogo prijatelja državnom obrtu. Zapovjednički nastup prema konsumentima i producentima, sporost čitavog aparata, mnogi nedostaci i mnoge zle posljedice u poslovnom vodstvu bjehu slabe preporuke za javnu upravu gospodarstvenog života. Nego u ovim ratnim društvima ne smijemo gledati državni obrt u pravom smislu riječi. Tu se nije radilo o državnom obrtu bez primjese privatnog. Radi toga je i bilo neprestane borbe između javnog, općeg i privatnog interesa. Nije se nikako moglo doći do izjednačenja između interesa konsumentenata i poduzetnika. Određenje cijena koristilo je privatnicima. U ono vrijeme nevolje nikakva kritika o gospodarstvenoj diktaturi tih društava nije koristila. Zadaća je ratnih društava bila, da ograniče upotrebu; dok se u mirno doba gledalo na što veću prođu, u ratu se postupalo »racioniranjem«, a s druge strane moralo se nasilu nudati. Svakako su ratna društva pokazala, kako se teško slaže *dioba* dobara *odozgor dolje* s mišljenjem i osjećajem slobodnog naroda.

Još ima i drugih zapreka, što se stavljaju na put javnom obrtu u velikom opsegu ili »*potpunoj socijalizaciji*«.

Kraj takve skučenosti gospodarstvenog života najvrijednije bi se sile onamo okrenule, gdje bi mogle slobodno raditi. *Gospodarstvena* bi se *inteligencija* tim više *selila* u *inozemstvo*, što bi *manje* zgođeimala kod kuće, da razvije svoje sile. Zbog sve većeg podržavanja otišao bi i privatni kapital u inozemstvo, isto onamo, gdje bi se nadao većem dobitku. Svakako bi trebalo umjetnih sredstava, da se to spriječi. Napokon još jedno:

Javni obrt ne isključuje gospodarstveni saobraćaj s inozemstvom. Inozemstvo prodaje također državnom obrtu i kupuje od njega, dokle god vidi, da se tim okorišćuje. Nego obzirom na zamršenost svjetskog trga državni je obrt slabiji od privatnog poduzetnika. Nije to radi toga, što bi privatnik imao veći pregled općih potreba, već zato, što je vještiji, kako iskustvo pokazuje, da nađe nove izvore

prodi. Vlastita je korist i ovdje domišljata. Nadalje privatni obrt raspolaže sredstvima za uspješan rad na svjetskom trgu, kojima se država ne može lako služiti (n. pr. pozajmljivanje kapitala u inozemstvu, prekomorske banke itd.).

A zar nije specijalno n. pr. za njemačko gospodarstvo od vrlo velike važnosti, da sada potraži u svijetu one točke, gdje još ima mjesta za njemačku trgovinu? A baš u ovoj stvari nije tromi javni obrt ni izdaleka dorastao iskusnom, okretnom i razboritom trgovcu. (I veliki sindikati redovito predaju izvoz trgovcima). Uzmimo nadalje, da bi se ispunila zadnja želja socijalistička (potpuna socijalizacija). Koja bi bila posljedica? Nastavila bi se žestoka socijalna politika, bilo bi otešćano ili nemoguće trajno povisiti plaću itd. Kraj toga bi najviše radnik štetovao. Zašto? Ljepših prilika ne bi imao radnik kod kuće nego li u inozemstvu. Inače bi poskočili troškovi produkcije a domaći javni obrt ne bi sposoban bio za konkurenciju na svjetskom trgu, ako ne bi htio prodavati ispod troškova svoje produkcije. Jeftinija roba iz inozemstva zapremila bi domaće trgovce te domaći obrt uništila na samim njegovim trgovima. Javna vlast morala bi prema tome ili sniziti plaću ili udariti veliku carinu na uvoz iz inozemstva, dotično posve ga zabraniti. A inozemstvo u tom slučaju ne bi štedjelo (osobito današnju oslabljenu Njemačku), već bi nastupilo (proti njoj) oštrim trgovačko-političkim sredstvima. Radi toga bi internacionalni saobraćaj bio stisnut s dviju strana: domaćom carinom i zabranom uvoza te inozemskim protunaredbama. »Ovo je jedna od najglavnijih točaka«, veli Beusch (o. c. 41), »radi kojih se ne može provesti socijalizam samo u jednoj zemlji, ako i ostali svijet ne bi prešao socijalističkom sistemu. Nego kad bi i sve države željele uvesti socijalizam, opet iz toga ne slijedi, da bi se on dao provesti u praktičnom životu«. Međutim poteškoće, što izlaze iz zapletajâ svjetskog gospodarstva, ne odnose se na jednak način na svaki državni obrt, osobito onda ne, ako državni obrt predstavlja samo porezni monopol, koji ne dovodi do nikakvog iznimmog položaja inozemske robe te ne draži inozemstvo na protuodredbe.

4. SOCIJALIZACIJA KAO SREDSTVO PRIDIZANJA.

Što se toga tiče, vrijedno je čuti prijedlog Alfonza Hortena⁴⁾.

I Horten odbija socijalizaciju čitavog gospodarstva ili čitavih gospod. područja. I on traži dokaz, da je u pojedinom slučaju nužno, e se uvede javni obrt. Nego on misli, da ta gospodarstvena nužda danas uistinu postoji. Razlog mu je taj nuždi onaj, što smo ga gore naveli: Kad se govori o javnom, napose o državnom obrtu, misli se

⁴⁾ Socialisierung u. Wiederaufbau (1920). Tamo se nalaze i poblži dokazi za prijedloge.

na veliki obrt, kojim se okorišćuju *privatni monopolni poduzetnici* na štetu općeg boljka.

Danas su sindikatski monopoli zauzeli skoro čitavo gospodarstvo počevši od rudokopa, od industrije željeza i čelika pa sve do margarine. Politika se monopolnih poduzetnika sastoji u *visokim cijenama*. O cijenama naročito industrije ugljena, željeza i čelika ovise cijene i drugih produktivnih područja. Želimo li *sniziti cijenu*, moramo *uništiti monopole, što vladaju*. Horten predlaže u tu svrhu postepenu socijalizaciju jednog dijela (7—10%) sadašnjeg obrta. Javni bi obrti mogli također praviti konkurenciju sada postojećim monopolima.

Da izbjegnemo sve to skuplju *birokraciju*, valja za javni obrt izabrati *oblik akcijskog društva*. Sve bi akcije ostale u državnim rukama. *Uprava obrta* morala bi se predati vrsnom tehničkom i trgovačkom osoblju, koje ne bi bilo javno činovništvo, već bi se skupilo na temelju *privatnog ugovora*. Ono bi primalo *tantieme*, i to za *povišenje produkcije* i *umanjenje troška na produkciji*. I *nadgledništvo* bi sastavili također sposobni ljudi. Na ovaj način može se ustanoviti, koliko se potroši za sam obrt. Te troškove valja *objelodaniti*. Tim bi se očitovala ona velika diferencija između produktivnih cijena i troškova. Radi ove velike diferencije obogaćuju se danas privatni poduzetnici.

Na prigovor, da se iz *dosadanih* državnih rudokopa može zaključiti, koliki su troškovi za produkciju, odgovara Horten tim, što upozoruje na *birokratički* oblik uprave, koji tamo vlada. Osim toga valja uzeti u obzir, da je država samo na velikim mjestima (n. pr. u Vestfalskoj) kopala ugljen te se iz toga ne može vidjeti, koliko bi se potrošilo na pripravu *čelika*. Trebalo bi dakle podržavati i tvornice čelika. Treba podržavati jednu sedminu do jedne desetine sadanjen obrta, jer zajednica može samo s *tolikim dijelom* produkcije djelovati na privatne monopole i sindikate, da snize cijene. Napokon predlaže Horten *nagrade za uvoz*, da se opskrbi industrija potrebnim sirovinama.

Horten se nada, da bi njegovi prijedlozi utrli put pridizanju time, što bi se digla produkcija a cijena smanjila. *Željeznički deficit*, kojemu su djelomično uzrok previsoke cijene materijala, bitno bi se smanjio i rad bi se povećao tim, što bi pale cijene produktu; nestalo bi pomamnog vrzin-kola: veće cijene veće i nadnice itd.

Svrha ove socijalizacije jest, da se *poveća produkcija*, da se dode do *umjerenih cijena*, da *radnik bude zadovoljan*. To su elementi pridizanja palog gospodarstva.

Na ovom mjestu nijesmo radi dublje zaći u pitanje socijalizacije.

H. Pesch D. I.